

S. BERNARDI ABBATIS
AD HUGONEM DE SANCTO VICTORE
EPISTOLA SEU TRACTATUS,
DE BAPTISMO ALIISQUE QUÆSTIONIBUS AB IPSO PROPOSITIS.

625 PRÆFATIO.

Si tibi videor tardius rescripsisse, scito me tarde quoque accepisse ad quod rescriberem. Nam quod miseris, non continuo ad me usque perlatum est, sed Pontiniaci diu ante retentum. Porro ubi accepi, moram minime feci in rescribendo. Cæterum id brevius, quam tua forte deposcebat intentio: sed non plane quam mea occupatio sineret. Curavi tamen ne te utunque lateret quidquid super interrogatis ege sentirem, tuo sane eadem mea sensa et otio, et ingenio plenius astruenda relinquens, si ita oportere cognoveris. Nec dubito ad manum tibi esse rationes certas, et congruas auctoritates, quibus facile id possis. Is ergo, cujus me respondere assertionibus jubes, et nomen taces, tibi noverit a me super consultis quod sentio dictum, non sibi contradictum, etiamsi quid aliter ab ipso sapimus. Nam si verum nos sapimus, veritas ei contradicit, non nos. Sed enim si non confunditur acquiescere veritati, et veritas cum eo sapit, et nos. Sin autem, servum Dei tamen non oportet litigare, sed magis patientem esse ad omnes (II Tim. II, 24). Ideoque non quærimus pugnas verborum; novitates quoque vocum juxta apostolicam doctrinam evitamus. Parum tantum opponimus sententias, ac verba proferimus, et non nostra: nec enim sapientiores sumus quam patres nostri. Abundet sane in suo sensu qui vult quantum vult, dummodo nos patiatur in Scripturarum sensibus abundare, quomodo dicit Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, tanquam ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. III, 5).

CAPUT PRIMUM.

Non obligasse Baptismum, ex quo dictum fuit Niodemo, «nisi quis renatus,» etc.

1. Scribis itaque quemdam asserere nescio quem (nam non nominas) ex quo primum dictum a Domino legitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. III, 5); ex eo neminem absque eodem percepto actualiter visibili sacramento, vel ejus vice martyrio, ullatenus potuisse salvari; sed etsi forte illud quispiam cum vera fide et contritione cordis expectaret, sed præventus mortis articulo assequi quod cu;eret non valeret, tamen omnino damnari. Ubi

A primo de temporis quidem præfixione durum nimis austerumque videtur, ut videlicet verbum adhuc absconditum palam jam noceat, et ante judex feriat quam minetur; quodque interim in tenebris loquitur et in aure Salvator, nondum quidem salvet, quia nondum apparet, et jam mundum impleat condemnatis. Itane ergo verbum salutis et præceptum vitæ non prius vitam restituere valuit, quam mortem inflixerit; idque eo innocentibus, quo et ne scientibus adhuc voluntatem Domini sui? Num gentem ignorantem et justam (ut cum ethnico loquamur) debuit interficere Deus? (Gen. XX, 4.) Quis ita sapit? Non equidem vitæ concordat. Auctori, morte nimirum, quam exterminare venerat, uti mox in iuitio viarum suarum ad præjudicium sæculi, coeleste adhuc recentissimum ignorantis edictum. Nefas est profecto sentire de omnium largitore bonorum, quod tam malum principium dederit adveniens. Minime prorsus id **626** ego cuiquam de Christo assenserim, quod magis ab Antichristo merito formidatur, quia videlicet et ipse paraverit sagittam suam in pharetra, ut sagittaret in obscuro rectos corde.

2. Quanti namque interim toto orbe non baptizati moriuntur, profecto ignorantes, quid cum Nicodemo Jesus noctu secretoque confabuletur? Quid ergo? necdum lex promulgatur, et jam prævaricantes tenentur? *Et quomodo, inquit, credent in eum quem non audierunt? quomodo vero audient sine prædicante? quomodo autem prædicabunt nisi mittantur?* (Rom. X, 14, 15). Necdum injuncta, necdum vulgata, necdum servi audita prædicatio est: et juxta pigri ac nequam sententiam tam durus est Dominus, ut necdum sata jam metere velit, et non sparsa colligere? Absit. Sed audi magis hujus rei veritatem. Quid unus est Magister in cælo et in terra, ei qui magister tantum in Israel erat, familiari privatoque colloquio tradebat quod traderet; docebat quod doceret, non quod exigeret et ab absentibus, non unde præscriberet et his qui non audierant. Valde quippe injuste exigitur obeditio, ubi non præcessit auditio. Neque enim tale est hoc, quod et absque promulgatione naturalis lex ignorare non sineret, quale, verbi gratia, illud est: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* (Tob. IV, 16). Factitium magis quodammodo est, et non naturale

mandatum. Quænam enim natura seu ratio docet, internam æternamque salutem neminem mortalium posse percipere, cujus corpus foris perfusum visibili non fuerit elemento? Sacramentum Dei Altissimi est suscipiendum, non discutiendum; venerandum, non dijudicandum; fide sortitum, non innatum; traditione sancitum, non adinventum ratione. Porro fidem necesse est ut auditus præcesserit, dicente Apostolo: *Ergo fides ex auditu*. Quod ergo omnino fieri [al. sciri] non poterat si non audiretur, quo pacto, quæso, exigi debeat et antequam audiretur? Vide autem quomodo huc refugit Apostolus, et de solo auditu convincit incredulos. *Sed dico, inquit, Nunquid non audierunt?* (Rom. X, 17, 18) ac si dicat: Excusari poterant, si non audissent. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Nunc vero cum in omnem terram exierit sonus prædicantium, et in fines orbis terræ verba eorum (170); quia jam dissimulari non valet auditus, profecto inexcusabilis est et contemptus.

3. Multa profecto scienda nesciuntur, aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi. Et quidem hujusmodi ignorantia non habet excusationem. Sed numquid forte tale est hoc, quod inquisitum humano possit addisci magisterio? Homo hominis non nisi ipso indicante cogitatum intelligit: quanto minus divinum quis poterit investigare consilium, nisi cui ipse voluerit revelare? Audi denique ipsum. *Si non venissem, ait, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent*. Non dicit simpliciter. Et locutus non fuisset; sed interserens eis, et locutus eis, inquit, non fuisset: ostendens sine dubio non ante censeri inexcusabiles de contemptu, quam ad ipsorum usque notitiam jussio perveniret. Nam si locutus quidem fuisset, sed non eis; inobedientiæ culpam ignorantia nihilominus excusaret. *Nunc autem, inquit, quoniam locutus sum, et locutus sum eis, excusationem non habent de peccato suo* (Joan. XV, 22). Unde et aiebat: *Ego palam locutus sum mundo, et in occulto locutus sum nihil* (Joan. XXIII, 20). Non **627** quod suos domesticos multa in occulto privatimque non docuerit: sed quod tanquam nihilum interim reputaret; et nec poenam, nec præmium ea agere (171) quæ in secreto tradebat, judicaret, donec de medio fierent, et prodirent in lumine. Denique et dicebat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine* (Matth. X, 27); ut merito videlicet jam audientibus obedientiæ vel meritum adscriberet, vel contemptum, cum in medio proferrentur. Item: *Qui vos audit, inquit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*: ac si diceret, Judicium meum inter obediens et contemnes, non de mea secreta traditione, sed de vestra publica prædicatione pendebit.

4. Sed forte aliquis dicat, eos quidem qui non audierunt, etsi non de contemptu judicari, damnari tamen propter originale peccatum, a quo utique (170) Compendiensi codex addit, *qui fidem gentibus prædicant*.

PATROL. CLXXXII.

A nisi per lavacrum emundari minime potuerunt. At vero quis nesciat et alia præter Baptismum contra originale peccatum remedia antiquis non defuisse temporibus? Abrahæ quidem et semini ejus, circumcisionis sacramentum in hoc ipsum divinitus traditum est (Gen. XVII, 10). In nationibus vero, quotquot inventi sunt fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus expiatis, parvulis autem solum profuisse, imo et suffecisse parentum fidem. Porro hoc ita quidem usque ad Baptismi tempora perdurasse: quo uno substituto, vacasse cætera.

5. Quærimus itaque Baptismi tempus ex quo cœperit. Ex quo, inquit, primum dictum est: *Nisi quis renatus fuerit, etc.* Tene ergo firmiter dictum hoc ad Nicodemum, utique amicum Jesu, occultum tamen propter metum Judæorum; occultumque illud de nocte requisisse colloquium. Quanta autem putas obisse interim (ut de gentibus taceam) millia circumcisorum, cum necdum in lucem prodierit quod de Baptismo tunc in tenebris dicebatur? Quid ergo? damnatos illos omnes dicimus, quia baptizati non sunt? Fit ergo injuria antiquo illi Dei æque mandato, si novo adhuc furtive quodammodo superveniente, non tamen subveniente, illud ita subito evanuisse putetur, ut prodesse deinceps non valeat. Et quidem quam longe post putas publice prædicatum et clamatum super tecta fuisse: *Si circumcidamini, Christus vobis non proderit?* (Galat. V, 2.) Quomodo deinde stabit illud, quia *a diebus Joannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur* (Matth. XI, 12). ei præcipue tunc temporis contigisse constiterit hujusmodi a regno violentam interclusionem, qualis quidem nec ante fuerit, nec post futura sit? Sancito quippe novi mysterii decreto, sed adhuc secreto; quisnam, quæso, morientibus interim ad regnum patet accessus, dum et vetus jam deficit, quoniam a novo excluditur: et novum tamen non subvenit, quoniam, dum nescitur, non percipitur? O infelicissima illa tempora! quæ sola a sæculis omni penitus salutis remedio vacua transierunt, dum et circumcisio quæ illo usque vigerat, prodesse jam subripiente Baptismate non auderet: et Baptisma, quoniam adhuc lateret, non succurreret! Forsan dormiebat eo tempore Deus, nec fuit interim qui redimeret, neque qui salvum faceret.

CAPUT II.

Baptismi obligationem cœpisse primum post sufficientem ejus promulgationem. In necessitatis tamen articulo sufficere Baptismum fide et voto susceptum, sicut et martyrium.

6. Satis profecto ex his, quantum reor, apparet, quod damnatio non baptizatorum, et frustratio circumcisorum, et evacuatio sacrificiorum, quæ forte contra originale peccatum ritus observabat antiquus, generaliter jam tunc minime cœperit, quando

(171) Ita scripti omnes cum editis primis: *posteriorcs, augere.*

Nicodemo clam dictum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum* (Joan. III, 5). **628** Sed nec quando Apostolis palam injunctum est, *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. XXVIII, 19): sed ex eo tempore tantum cuique coepit antiqua observatio non valere, et non baptizatus quisque novi praecepti reus existere, ex quo praeceptum ipsum inexcusabiliter ad ejus potuit pervenire notitiam. Sane parvulis et necdum ratione utentibus, quia sola nocere creditur peccati contagio, non etiam mandati praevaricatio; tandiu credendum est antiqua valuisse sacramenta, quandiu palam interdicta non fuisse constiterit. An vero ultra? Penes Deum est, non meum definire. Porro in majori aetate quisquis post vulgatum ubique Baptismi remedium renuit jam baptizari, generali originalique maculae addit et ex proprio crimen superbiae, duplicem secum portans justissimae damnationis causam, si sic de corpore exire contigerit. Tamen si ante exitum respuerit, et voluerit, et petierit baptizari, sed mortis praecipuus articulo forte obtinere nequiverit; dum non desit fides recta, spes pia, charitas sincera: propitius sit mihi Deus, quia huic ego ob solam aquam, si defuerit, nequam omnino possum desperare salutem, nec vacuam credere fidem, nec confundere spem, nec excidere charitatem: tantum si aquam non contemptus, sed sola, ut dixi, prohibeat impossibilitas. Si quis aliter sapit, viderit unde sibi quod asserit persuaserit: nam me non facile fateor assentire, si non firmiter induxerit vel ratio ad intelligendum, vel ad credendum auctoritas.

7. Sed miror admodum, si novus iste novarum inventor assertionum, et assertor inventionum, invenire in hoc rationem potuerit, quae sanctos Patres latuerit Ambrosium et Augustinum, sive auctoritatem eorumdum auctoritate potioem. Nam si nescit, uterque idem profecto sensit, quod fatemur sentire et nos. Librum certe Ambrosii de morte Valentiniani legat (172) si non legit; recolat si jam legit; non dissimulet si recolit: et advertet sine dubio, Sanctum homini non baptizato et mortuo fidenter de sola fide salutem praesumere, et tribuere indubitanter bonae voluntati, quod defuit facultati (*De Obitu Valent. versus finem*). Legat et Augustini de unico Baptismo librum quartum: et se vel agnoscat imprudenter deceptum, vel probet impudenter obstinatum. « Baptismi, » inquit, « vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est, *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. XXIII, 43), beatus Cyprianus, non leve documentum assumit. » Et addit: « Quod etiam atque etiam considerans, invenio, » inquit, « non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex Baptismate deerat posse

(172) Mira est hac in re Abaelardi impudentia, qui cum sentiret, catechumenos solo Baptismi vice martyrio salvari posse, ut in Epistola ad Romanos, p. g. 564, et in epistola 7 ad Heloissam, pag. 129,

supplere; sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in angustiis temporum succurri non potest. » Et infra: Quantum itaque, » ait, « valeat etiam sine visibili sacramento Baptismi quod ait Apostolus: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. X, 10), in illo latrone declaratum est. Sed tunc, » inquit, « impletur invisibiliter, cum mysterium Baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit (*De Baptismo contra Donatistas*, lib. IV, cap. 22, n. 29). » Et quidem non ignoro retractare ipsum id quod posuerat testimonium de latrone, minusque idoneum ad comprobendam illam sententiam confiteri, eo quod sane incertum sit utrumne fuerit baptizatus (*Retract. lib. II, cap. 18, 55*). Caeterum sententiam et audacter prosequitur, et multipliciter confirmat; nec usquam, nisi fallor, retractasse reperies. Item in alio loco Augustinus, cum aliquos praemisisset, quos Scriptura commemorat invisibiliter quidem, non tamen etiam visibiliter sanctificatos, tandem infert: « Ex his colligitur, » ait, « invisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse et profuisse sine visibilibus sacramentis, quae pro temporum diversitate mutata sunt, ut alia tunc fuerint, et alia modo sint. » Et paulo post: « Nec tamen, » inquit, « visibile sacramentum omnino contemnendum: nam contemptor ejus invisibiliter sanctificari **629** non potest (*Quaest. in Leviticum*, quaest. 84). » Ubi satis evidenter ostendit, fidelem et conversum ad Dominum, non si nequiverit, sed si contempserit baptizari, fructu privari Baptismatis.

8. Ab his ergo duabus columnis, Augustinum loquor et Ambrosium, crede mihi, difficile avellor. Cum his, inquam, me aut errare, aut sapere fateor: credens et ipse, sola fide hominem posse salvari, cum desiderio percipiendi sacramentum: si tamen pio adimplendi desiderio mors anticipans, seu alia quaecunque vis invincibilis obviaret. Vide etiam ne forte ob hoc Salvator cum diceret: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit*; caute et vigilanter non repeterit, Qui vero baptizatus non fuerit; sed tantum: *Qui vero*, inquit, *non crediderit, condemnabitur* (Marc. XVI, 16): nimirum innuens solam interdum fidem sufficere ad salutem, et sine ipsa sufficere nihil. Quapropter etsi martyrium vicem Baptismi posse implere conceditur, non plane hoc facit poena, sed ipsa fides. Nam absque ipsa quid est martyrium, nisi poena? Quae ergo martyrio praestat, ut absque ulla dubietate pro Baptismate reputetur; ipsa ita infirma ei imbecillis per se erit, ut quod dare alteri valet, sola non valeat obtinere? Et prorsus sanguinis pro Christo effusio magnae ejusdem fidei indubitata probatio est, non Deo tamen, sed hominibus. Sed qui si Deus profecto ad probandum

Ambrosium ait *contraria fidei* haec in re scripsisse, ad dolorem Valentiniani sororum de ejus morte lamentandum.

quod vult, nullis indiget experimentis, aequae magnam in corde cuiuspiam in pace morientis inspicit fidem, martyrio quidem non interrogatam, martyrio tamen idoneam? Si recordatus fuerit homo, necdum se salutis percepisse mysterium, et dolens poenitensque toto desiderio expetierit, sed assequi mortis celeritate praecipuus nequiverit; damnabit fidelem suum Deus? damnabit, inquam, hominem pro se etiam paratum mori? Paulus dicit: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. XII, 3). Hunc ergo qui in articulo mortis non solum invocet Dominum Jesum, sed ipsius quoque toto desiderio expetit Sacramentum; dicemus aut non loqui in Spiritu sancto, et falsus erit Apostolus; aut et cum Spiritu sancto damnari? Salvatorem habet habitantem per fidem in corde, et in ore per confessionem; et cum Salvatore damnabitur! Pro certo, cum non aliunde martyrium, nisi ex fidei merito illam obtinuerit praerogativam, ut singulariter vice Baptismi secure suscipiatur: non video cur non ipsa aequae et sine martyrio apud Deum tantumdem possit, cui et sine martyrii probamento procul dubio innotescit. Possit sane tantumdem, dixerim, quantum ad salutis spectat obtentum, non autem ad meriti cumulum, quo indubitanter martyrium antecellit. Legimus, *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. III, 15); et item: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo* (Matth. V, 28). Quid planius, quod voluntas profecto reputetur, ubi factum excludit necessitas? Nisi forte putetur in malo; quam in bono efficacior inveniri voluntas apud Deum qui charitas est; et promptior esse ad ulciscendum, quam ad remunerandum misericors et miserator Dominus. Quomodo is qui alieno debito se teneri forte in extremis positus recolat, si desit unde persolvat, sola nihilominus poenitentia et cordis contritione obtinere veniam creditur, ne jam pro eo damnetur: sic sola fides et mentis ad Deum conversio, sine effusione sanguinis, et sine perfusione aquae, salutem sine dubio operatur volenti, sed non valenti, prohibente mortis articulo, baptizari. Et sicut nulla illi poenitentia remittitur peccatum, si, cum possit, non restituit ablatum: sic et huic nulla proderit fides, si cum possit, non percipit Sacramentum. Quanquam et fidem convincitur non habere perfectam, si negligit. **630** Vera enim et plena fides universa praecepta complectitur: est autem hoc unum ipsumque praeceptum ex praeceptis. Merito ergo non infidelis, sed plane rebellis atque contemptor reputabitur, quisquis obedire renuerit. Quomodo denique fidelis, qui Dei contemnit Sacramentum?

9. Sane infantes, quia hanc, prohibente aetate, non possunt habere fidem, hoc est cordis ad Deum conversionem; consequenter nec salutem, si absque Baptismi perceptione moriuntur. Non quod vel ipsi, quando baptizantur, fide omnino careant, sine qua impossibile est vel ipsos placere Deo: sed salvantur et ipsi per fidem, non tamen suam, sed alienam.

A Dignum nempe est et ad Dei spectat benignitatem, ut quibus finem aetatis denegat propriam, gratia prodesset concedat alienam. Nec enim Omnipotentis justitia propriam putat ab his exigendam fidem, quos novit propriam nullam habere culpam. Porro aliena opus est fide, cum sine sorde non nascantur aliena: quatenus nec a parvulis alienum sit, quod de omnibus generaliter dicitur, *Fide mundans corda eorum* (Act. XV, 9). Nec dubium, quod macula contracta ab aliis, aliorum quoque fide valeat vel debeat emundari. Haec sunt quippe judicia divinae justitiae, in quibus exultans sanctus David, *Memor fuit*, inquit, *judiciorum tuorum a saeculo, Domine, et consolatus sum* (Psal. CXVIII, 52). Hucusque de his.

CAPUT III.

Justos Veteris Testamenti non tam claram habuisse notitiam futurorum mysteriorum fidei, quam nos habemus praeteritorum.

10. Asserit praeterea, ut dicis, ille quem dicis omnes antiquos justos, quotquot videlicet Christi adventum praecesserunt, tantam omnino habuisse praescientiam futurorum, quantam nos, qui post sumus, praeteritorum scientiam: ita ut nullus vel simplicium justorum aliquid prorsus ignoraret ex omnibus, quae modo nobis evangelica pandit historia. Verbi gratia, Verbum incarnatum, partum virginalem, doctrinam Salvatoris, miracula, crucem, mortem, sepulturam, descensum ad inferos, resurrectionem, et ad caelos ascensionem, sic omnino omnibus illorum temporum justis, et aperte omnia, et distincte singula fuisse praecognita, quemadmodum suo sunt tempore post exhibita, et modo cognita nobis: adeo ut nec justis fuerint, nec salvi sint, quibus ita clara omnia et perspicua non fuerunt. Et id quidem falsum.

11. Verum ad refellendum tu tanta in tua epistola posuisse videris [*al. tu tantum in tua epistola enituiti*], ut nil addendum penitus putem; et pene quid addi possit, non inveniam. De homine tamen qui ista loquitur (pace ipsius dico paucis quod sentio), videtur mihi plus novitatis curiosus, quam studiosus veritatis; gravarique de omni re sentire cum aliis, et dicere quod aut solus non dixerit aut primus. Unde fit ut in his quae sentit vel loquitur, modum omnino tenere aut ignoret, aut dissimulet. Ecce enim et in hac assertionem suam, dum pares in scientia facit omnes qui ventura sperabant, iis qui praeterita legunt; Deum profecto aut nimis parcum praedicit, aut nimis largum, oculum discretionis ex nulla parte aperiens. Aut enim numerum electorum illius temporis sub paucitate redigit rarissimorum spiritualium, quos pro suae sanctitatis speciali excellentia insignes illustresque illis temporibus extitisse, ac singulari munere Spiritus singula, uti ventura erant, praevidere certissime potuisse Scriptura commemorat; et sic nimis abbreviat manum Dei, dum praeter paucos illos perfectissimos, neminem eo tempore putat potuisse salvari: aut certe, si et illa

tempora multitudinem salvandorum **631** etiam præter istos habuisse non diffitetur; magnam, sed inauditam divini muneris largitatem veteri populo collatam asserit: siquidem omnem illam multitudinem omnia, quæ de mysterio nostræ redemptionis superius enumerata sunt, liquido præcognovisse constiterit. Cum enim ex his quidpiam tunc nec scriptum manifeste, nec publice prædicatum fuisse manifestum sit: restat ut fateamur omnia omnibus per Spiritum revelata fuisse; et sic omnes spirituales, omnes perfectos, omnes exstitisse prophetas, quotquot ab adventu Domini retro justi et salvi fuerunt. Fuit itaque antiquis temporibus aut perrara salus, aut nimium numerosa perfectio: quorum quidem quodlibet sapere, discretionis terminos excedere est.

12. Quod si videtur tolerabilis, imo et Deo dignus [al. justius] iudicatur, replesse potius et ditasse sæcula illa multitudine perfectorum, quam salvandorum tanta fuisse paucitate contentum, quatenus et salvi non pauci tunc fierent, et omnes nihilominus repleti spiritu prophetico, necdum revelata mysteria jam tunc penetrarent: si, inquam, hoc recipitur, benedicimus quidem Deum in donis suis; sed quid tempori gratiæ reservatum sit, non videmus: nisi quod tempus gratiæ illud potius juxta sententiam hanc fuerit appellandum, in quo tot et tantæ Dei populo divitiæ spritus affluebant; ut illud prorsus incredibili felicitate cerneretur impletum, quod Moyses optabat, cum diceret: *Quis dabit ut omnes prophetent?* (Num. xi, 29.) Quæso, quid simile attulit Evangelium? Frustra gloriatur Paulus de primitiis spiritus, quas se putat cum suis coapostolis accepisse; cum nil tale in diebus suis potuerit experiri. Denique aiebat: *Numquid omnes propheta?* (I Cor. xii, 29.) Frustra, inquam, gloriatur de Evangelio suo, quia non ab homine, neque per hominem illud acceperit, sed quasi speciali quadam prærogativa per revelationem Jesu Christi (Galat. i): cum et ante ipsum per Spiritum sanctum fuerit etiam populus revelatum. Sed nec apostolus Petrus profecto debuit propheticum illud ad sua tempora retorquere, *Effundam de Spiritu meo super filios et filias vestras: et prophetabunt filii vestri et filiae* (Act. ii, 17; Joel ii, 28); si abundantior jam præcesserat transactis sæculis effusio Spiritus. Aut certe Propheta, vel potius in Propheta Deus (si vere illa tempora apostolica, cum hoc diceret, intuebatur), non plane, *Effundam*, sed, *Subtraham magis de Spiritu meo* dixisse debuerat. Quid enim? si filiis Evangelii omnes veteres justos pares facimus in scientia, numquid non et superiores in gratia consequenter fateri necesse est utpote quos non lectio, sicut nos, aut prædicatio, sed ipsa unctio docuerit omnes de omnibus.

14. Esto tamen: toleremus nos nostram injuriam, et Apostoli quoque suam, ut et ipsis minimi etiam antiquorum justorum comparentur in scientia, præferatur in gratia. Sed est sane quod ullo omnino

pacto non ferimus, et merito; ut Dominus videlicet gloriæ sentiatur vel falli unquam potuisse, vel fallere voluisse. Et quidem ipse protestatus est, inter natos mulierum majorem Joanne Baptista non surrexisse (Matth. xi, 11). Vide autem si non vere falsum fateri cogimur Veritatis hoc testimonium, si tantum tribuamus veteribus, quantum nec Joanni vindicare valemus. Non utique fit injuria Joanni, si quid ignorasse creditur aut dicitur, nimirum quod et ipse non diffitetur: sed si quod præconi Veritatis negamus, contra præconium Veritatis alteri damus; hoc non tantum injuria, sed et blasphemia est, et plane contradicere non Joanni, sed Veritati. Quid ergo? Amicus sponsi dubitat, et quærit, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (Ibid., 3), et nos millibus hominum certitudinem de omnibus nostro mendacio confirmamus.

14. Nec ipsos de se ita veteres sensisse, paucis advertere possumus. Moyses scribit Deum ad se loquentem dixisse sic; *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; et nomen meum Adonai non indicavi eis* (Exod. iii, 6, et vi, 3); subaudit, sicut tibi. Ostendit ergo se de Dei notitia **632** plus aliquid præcedentibus patribus accepisse. David quoque super doctores suos et seniores donum sibi intelligentiæ audacter præsumit, ita dicens: *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est*: et rursum, *Super senes intellexi* (Psal. cxviii, 99, 100). Sed et propheta Daniel, *Pertransibunt*, ait *plurimi et multiplex erit scientia* (Dan. xii, 4); ampliorem scilicet rerum notitiam promittens et ipse posteris. Si ergo, ut ait etiam sanctus papa Gregorius, secundum incrementa temporum crevit et scientia spiritualium patrum; et quanto viciniore adventui Salvatoris exsiterunt, tanto mysterium salutis plenius perceperunt (Hom. 17 in Ezech.): non est dubium, quia his qui et præsentibus fuerunt multo amplius contulerit rerum ipsarum exhibitio, at præsentia exhibentis. Denique et audiunt, *Beati oculi qui vident quæ vos videtis* (Luc. x, 23); item: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. xv, 15). *Multi, inquit, reges et prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt* (Luc. x, 24). Quare? ut videlicet clarius largiusque perciperent, quod vix tenuiter obscureque præsenferant. Alioquin quid opus erat foris videre carnem, et carnis audire sermones, si jam intus a Spiritu fuerant perfecte instructi de omnibus? præsertim cum Dominus dicat, *Caro non prodest quidquam, spiritus est qui vivificat* (Joan. vi, 64). Quod si Propheta, et qui illustriores videbantur in illo populo, non omnes omnia liquido æqualiter agnoscere valuerunt, sed alii plus, alii minus; prout eis Spiritus dabat, dividens singulis prout volebat, idque absque præjudicio suæ sanctitatis atque perfectionis: quanto magis simpliciores quique justi sine detrimento salutis, salvationis tempus, modum et ordinem nescire po-

tuerunt, quæ tamen certa spe et fide, uti promissa fuerant, firmissime tenerunt?

15. Quanti hodieque profecto in populo christiano vitæ æternæ, sæculique futuri, quod indubitanter credunt et sperant, et ardentem desiderant, formam tamen ac statum ne cogitare quidem vel tenuiter norunt? Ita ergo multi ante Salvatoris adventum, Deum omnipotentem tenentes et diligentes suæ salutis gratuitum promissorem, credentes in promissione fidelem, sperantes certissimum Redemptorem, in hac fide et expectatione salvati sunt: licet quando, et qualiter, et quo ordine salutis repromissa fieret, ignorarent. Denique Beda aperte docet aperta omnia omnibus nequaquam fuisse quæ de Christo futura erant, quod tu quoque testimonium in tua epistola posuisti. « Unum, » inquit, « idemque dominicæ crucis tropæum prius Prophetae et Moyses, quam Apostoli noverant et prædicabant: sed Prophetae hoc aliquoties figuratis velatisque sermonibus, Apostoli autem Apostolorumque successores patefacta luce Evangelii semper aperte prædicabant: ita ut nunc omnis populus christianus scire et confiteri debeat fidem, quam eo tempore pauci admodum, et perfectiores quique noverunt; quamvis omnis populus Dei etiam tunc ejusdem mysteria fidei in legalibus cæremoniis typice portaret. » Multa sunt quæ ad hæc confirmanda concurrunt: sed modus epistolæ cuncta non patitur, nec opus est. Arbitror enim, ut ante jam dixeram, me quoque non respondente, ea potuisse sufficere quæ tua super hoc epistola continet. Sed hoc [al. hæc] addidi, ne intactum quid præterirem ex omnibus quæ petisti.

CAPUT IV.

Ostendit dari peccatum per ignorantiam contra assertorem contrariæ opinionis.

16. Jam contra tertiam assertionem non multum nobis arbitror laborandum, tum quod manifestam nimis præferat falsitatem; tum quod ipse ejus inventor, in sua superiori sententia ipsam per se satis impugnet, sibi metipsum contrarius. Cum enim de nocturno illo privatoque susurrio Domini cum Nicodemus, laqueum nectat publicæ damnationis per totum orbem ignorantibus, arbitrans videlicet neminem ex **633** illa hora potuisse salvari, qui non fuerit baptizatus; nonne aperte peccatum ignorantiae, et peccatum damnabile confitetur? Nisi forte tam protervum sit, ut Deum homines sine culpa damnare existimet. Verendum tamen, ne si vel breviter non respondetur stulto juxta stultitiam suam; putans forte sapientiam, securius spargat seminarium vecordiae in auribus insipientium, et ita jam insipientiæ ejus non sit numerus. Veritatis proinde testimoniis, paucis et manifestis, manifestum mendacium confutetur. Is forsitan qui asserit non posse peccari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantibus deprecatur, sed potius prophetam irrideat deprecantem et dicentem: *Delicta juventutis meæ, et*

(173) Nempe Evangelium Lucæ, i, *Missus est*, et quidem in homilia 4, infra, tomo III.

ignorantias meas ne memineris (Psal. xxiv, 17.) Forsitan et reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantiae satisfactionem. Loquitur enim in Levitico ad Moysen dicens: *Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ lege Domini prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram æstimationemque peccati; et rursum: Qui orabit pro eo quod nesciens fecerit, et dimittetur ei, quia per errorem deliquit in Dominum* (Levit. v, 17-19).

17. Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos, quia in secundo tabernaculo semel in anno solus pontifex intraret, non sine sanguine, quem offerret pro sui et populi ignorantia? (Hebr. ix, 7.) Si peccatum ignorantiae nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est, Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate. Bene itaque faciebat, quod erat blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; quod erat spirans minarum et cædis in discipulos Jesu; et in hoc ipso quippe abundanter æmulator existens paternarum suarum traditionum (Galat. i, 13, 14). Non ergo debuit dicere: *Misericordiam consecutus sum* (I Tim. i, 13); sed, *Mercedem recepi*; quippe quem ignorantia a peccato reddebat immunem, insuper et æmulatio remunerabilem judicabat. Si, inquam, ignorantia nunquam peccatur; quid ergo causamur adversum occisores Apostolorum, quandoquidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque id faciendum arbitrati sunt obsequium se præstare Deo? (Joan. xvi, 2.) Sed et frustra in cruce Salvator pro suis orabat crucifixoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent (Luc. xxiii, 34, et ita nequaquam peccantibus. Neque enim fas est ullatenus suspicari mentitum fuisse Dominum Jesum, aperte perhibentem eos ignorare quid facerent; etsi forte de Apostolo dubitet quis, quod carnem suam æmulans, sicut homo mentiri potuerit, ubi ait: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Numquid non ex his satis apparet, in quantis jaceat ignorantiae tenebris, qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam? Sed de his hactenus.

CAPUT V.

Sententiam quamdam suam male acceptam a calumniis vindicat. nempe, Quod Angelos latuerit consilium Incarnationis Dominicæ.

18. In fine mihi insinuas, amabiliter quidem, moveri aliquos super quadam mea sententia, qua dixi cum Evangelium exponerem (173), consilium Dei nulli, etiam beatorum Angelorum, antequam Virgini revelatum. Primo quidem inde, ut arbitror, quia non satis juste moventur, advertere possunt quod eandem sententiam non constanter affirmo, sed cum temperamento, suspendens sub disjunctiva